

ОНЛАЙН МЕДИИТЕ В КОСОВО

КАТЕРИНА ЛАЗАРОВА

ONLINE MEDIA IN KOSOVO

KATERINA LAZAROVA

Резюме: Основният фокус на настоящото изследване е развитието на медиите в Косово и в частност – онлайн медиите, както и етапите на развитие, през които преминават.

Изследвани са общо 51 интернет сайта на различни по вид медии в различни категории: вестници и новинарски медии; онлайн базирани медии, които се разпространяват единствено чрез интернет; новинарски агенции; регионални вестници и новинарски медии съответно от регионите Джакова, Джилан, Митровица, Призрен и Прищина; новинарски агенции.

Ключови думи: онлайн медия, медии в Косово, медийно развитие, медии в Косово

Abstract: The subject of this study is the development of the media in Kosovo in general and, in particular, the online media, as well as the stages of development they are undergoing. The subject of the survey is a total of 51 websites of different types of media in different categories: newspapers and news media; online based media that are distributed only via the Internet; news agencies; regional newspapers and news media

from the regions of Djakova, Gjilan, Mitrovica, Prizren and Pristina respectively; news agencies.

Keywords: online media, media in Kosovo, media development, Internet in Kosovo, stages of media of development

Текстът е откъс от дипломна работа, защитена в катедра „Радио и телевизия“ на ФЖМК, СУ „Св. Кл. Охридски“ през 2018 г.

Навлизване на Интернет в Косово. Онлайн медии

1. Навлизване на интернет в Косово

В първата част на дипломната работа е представена историята на конфликта в Косово (Elsie, 2002 Hupchik, 2002), както и развитието на медиите в тази част на Балканите (Qavdarbasha, 2013) и отразяването на конфликта в българските медии (Попова, 1999, Табакова, 1999).

Докато през 2001 г. интернет е недостъпна услуга за всички желаещи да имат достъп до нея в Косово, светът вече е минал през развитието на интегрирана мрежа, процес на компютърно опосредстваната комуникация, даващ възможност както за обмен на информация посредством мрежови комуникационни системи, така и способността за съхраняване на данни и съобщения. Постепенно комуникацията става все повече компютърно опосредствана, развиват се нов тип медии. През 1983 г. се появява интернет. (Дерменджиева, 2012: 61).

Постепенно, след трансформацията от Уеб 1.0 към Уеб 2.0 през 2000 г., интернет еволюира от среда за информационен трафик и забавление (Уеб 1.0) към своята по-висока версия, която вече дава възможност на потребителите да създават и редактират съдържание и да установяват мрежови социални общности.

През това време Косово все още се бори с последиците от войната. Самото наличие на военни конфликти води до неизбежно изоставане в развитието на

страните, на чиято територия възникват и се развиват те. Както видяхме по-горе, през годините, в които интернет се развива, в Косово се вихрят конфликти, процеси на политическо налагане, етническо прочистване, медийна употреба за пропаганда и стремеж за налагане на една или друга гледна точка за бъдещето на територията – както географско, така и политическо. Фактът, че през 2001 г., а и годините след това, **достъп до интернет имат малък брой жители, населяващи територията, е достатъчно показателен, че Косово, вероятно, остава малко встрани от потенциалните възможности на Уеб 2.0.** Ангажирани с екзистенциалния въпрос за своето физическо оцеляване и повлияни от сменящите се режими на влияние, жителите на Косово инерционно остават по-скоро потребители на статичните възможности на Уеб 1.0, отколкото на Уеб 2.0. Ограниченият достъп до интернет означава и ограничени възможности за достъп до информация през мрежата, поради което традиционните медии са тези, които имат основна роля за информиране на населението.

До 2005 година, когато са издадени първите разрешения за предоставяне на интернет услуги от частни доставчици, основният достъп до интернет е осигуряван от държавния орган за пощенски и телекомуникационни услуги на Косово – РТК.

Според Асоциацията за информационни и комуникационни технологии в Косово, през 2013 г. интернет вече се ползва от около 84,8% от домакинствата (според гражданите процентът е 76,6%). Това говори за едно изключително динамично развитие само в рамките на около 10 /десет/ години. Увеличаването на процента потребители и възможността за достигане до тях посредством мрежата, води до естествено развитие и в политиките на медиите. Повечето медии започват да предоставят своята програма и онлайн, посредством различни канали и правят опити да споделят своите новини в социалните мрежи. Като резултат броят на потребителите в Косово, които получават своите новини основно от онлайн медиите се разраства бързо.

За да бъде нашето изследване по-конкретно, нека все пак да се обърнем към направеното през 2013 г. проучване „Навлизване и употреба на интернет в Косово“, финансирано от STIKK – Косовска асоциация за информационни и комуникационни технологии. Според направените в него констатации, повечето навици на потребителите вече са сравними с глобалните тенденции, като например по-активното ползване на социалните мрежи и услугите за гласова комуникация през интернет, се използват предимно от жени, като и в Косово. Най-високата активност е във Facebook, като основен канал за достигане на по-широк кръг хора. Независимо от статута на заетост и семейните доходи, косоварите са свързано общество на ниво, сходни с тези на развитите държави. Освен това проучването заключава, че ще има забавяне в по-нататъшното навлизане на интернет в Косово, поради изградената вече зрялост на пазара. Страната вече е достигнала момента, в който институциите, компаниите и други организация следва да работят по-активно за повишаване общото качество на услугата, изграждане на т. нар. „електронно правителство“, родителски контрол, регулиране на пазара и информационното общество като цяло.

6. Онлайн медии

[В]ъпреки тежката ситуация, в която се намира Косово, бидейки следвоенна зона, развитието ѝ по отношение навлизането и потреблението на интернет е изключително бързо. В годините след конфликта от почти нулев достъп през 2001 година, Косово достига нивата на развитите европейски държави през 2013 г. **Това е сигурен признак за развитие и на обществото, излизане, до колкото е възможно от рамката на насоченото и пропагандно предоставяне на информация от страна на традиционните медии, които, както видяхме по-горе, са били не малко използвани за тези цели.** Фактът, че има големи диаспори на косовски граждани (предимно от албанската етническа група) в чужбина и свободното ползване на чужди

езици от по-голямата част от младото население, дава възможност за информиране от чуждоезикови сайтове.

Въпреки бързите темпове на развитие обаче, онлайн медиите в Косово не се отличават с някакво изключително разнообразие. Основен дял заемат новинарските сайтове, които в по-голямата си част са свързани с традиционните медийни организации, без да се разграничават особено от основната медия.

Очаквано, поради липсата на какъвто и да е контролен и регулаторен орган, който да има възможността да води актуална статистика и имайки предвид бързината, с която се „раждат“ и „умират“ онлайн медиите, задачата да бъде установен точният им брой в Косово се оказва не лека. Според Wikipedia онлайн медиите в Косово са 28 (двадесет и осем), от които 11 списания, 6 вестника, 6 портала и 5 телевизии. Друга статистика, публикувана от ABYZ Web Links Inc. изнася данни за 23 медии, разпространявани само чрез интернет, от общо 55. Направен бе опит за получаване на официална статистика от Независимата медийна Комисия в Косово, но отговор на изпратеното посредством e-mail запитване не бе получен.

Интересен факт е, че някои от медиите са включени и в двете статистики, но по-голямата част от тях се различават, т.е. вероятно общата картина за броя и вида на онлайн медиите в Косово е сумарна от данните на двата информационни канала. За съжаление не е налична официална статистика, предоставена от който и да е от официалните органи на страната, който да потвърди или отхвърли така представените списъци.

Класификация на онлайн медиите в Косово

Онлайн медиите в Косово условно могат да бъдат разделени в няколко категории – сайтове на бродкаст медии, интернет медии, вестници, информационни агенции, и регионални медии. Въпреки че Wikipedia представя различно делене по категории на списания, вестници, портали и

телевизии, тази категоризация не е взета под внимание поради факта, че повечето от посочените под всяка категория сайтове или не работят, или не са активни, или пренасочват към Facebook страница.

1. Сайтове на бродкаст меди

В тази категория спадат сайтовете на следните меди: Klan Kosova (телевизия), KTV(телевизия), Radio Evropa e Lirep (Радио), Rrokump (телевизия), RTK (радио и телевизия), RTV21 (радио и телевизия). Всяка една от тези меди е национална и е представена в интернет пространството със свой сайт. Достъпът до тях е абсолютно безплатен, без да се изисква заплащането на абонамент. Съдържанието, което се публикува, не се различава от това на основната електронна медия, запазва с интересът към събитията, отразени от нея, като съдържанието е по-скоро адаптирано към интернет представяне – новините са с кратко съдържание, снимков материал и/или видеа. Всеки един от сайтовете дава възможност за проследяване на живо програмата на съответното радио и/или телевизия. Всички от горепосочените меди са избрали да визуализират съдържанието на сайта си под формата на новинарска решетка от снимки. Всеки един от сайтовете е разпределил своето съдържание в различни категории – новини, икономика, култура, спорт, шоубизнес, забавни и др., така че потребителите да имат възможност лесно и бързо да се ориентират и да намират съдържанието, което представлява интерес за тях. Различните категории са изведени както в лента на първата страница на сайтовете, така и като отделни рубрики при скролване надолу в него. По организацията на своето съдържание се отличава само телевизия KTV. Изборът, направен за сайта ѝ се заключава в разпределяне на видеа от различни програми и новинарски емисии, без да е предвидена журналистическа намеса или редакция. Те преповтарят излъченото в основната медия, като разликата е, че дават възможност на потребителите да селектират отново по интерес съответната категория и/или предаване, без да е необходимо да следят цялата програма на медията.

Уебсайтовете на косовските телевизии и радиа не са се възползвали от пълния капацитет възможности, които им предоставя интернет. Не е предвидена възможност публикуваните материали да бъдат оценявани, подреждайки ги по определени критерии като „най-харесвани“, „най-четени“, „най-търсени“ и т.н. Новините са публикувани в хронологичен ред на началните страници, според деня и часа на качване.

Съдържанието на всички сайтове е единствено и само журналистическо, без да е включена възможността за добавяне на потребителско съдържание – снимки или видеа.

С изключение на Radio Evropa e Lirep и KTV, бродкастърите са предвидили възможността за интерактивна комуникация и за публикуване коментари от страна на читателите, посредством Facebook, Twitter или Google + . Избраният начин извежда коментиращите от анонимност, тъй като коментарът е възможен само от личен профил, което съответно води до по-голяма отговорност при публикуването на такива, респективно, до по-малък брой коментари и активност на потребителите.

Единствено сайтът на RTK дава възможност съдържанието му да бъде представено на няколко езика, различни от албанския – английски, сръбски, босняшки, турски и румънски. Предвид факта, че RTK включва в себе си националните радио и телеви*зия, сайтът RTK Live дава достъп до всеки един от телевизионните канали – RTK 1, RTK 2, RTK 3, RTK 4 и радиопрограмата на Radio Kosova и Radio Kosova 1.

Уеб сайтовете на косовските радиа и телевизии не се отличават с никаква иновативност, дори напротив – изглеждат като позастинали във времето и пространството, а интерактивността и връзката с потребителите е сведена до минимум. Въсщност те просто заместват традиционните радио и телевизия, без да предоставят нещо по-различно, освен възможността за достъп от компютър. Връзката е абсолютно еднопосочна, а потребителите по никакъв начин не участват във

формирането на съдържанието. Те са оставени в ролята им на консуматори, на наблюдатели на новините, без реално да участват в тяхното формиране.

Въпреки това обаче, консервативността на косовското общество е отразена и в съдържанието на тези медии – новините, особено литическите, са силно повлияни от „принадлежността“ на медията към съответната политическа партия или движение. Пропагандния характер на представянето на информацията способства за значително по-засилено фрагментиране на социума – всяка група е сравнително „вярна“ на съответната медия според подкрепата, която оказва към партията или движението, което стои зад нея.

Както казва Грета Дерменджиева в своята книга „Онлайн журналистика. Медиите в дигиталния свят“, „известно е, че компютърните и комуникационните технологии създадоха новите медии, които на свой ред отправиха към традиционните предизвикателство за промяна. Интернет, за разлика от добре познатите ни масмедии, притежава технологичен потенциал да привлича всеки в медийната среда“. (Дерменджиева, 2012: 51). Жана Попова очертава критериите, по които се разпознава журналистическото съдържание в интернет медиите (Попова, 2014: 55-56). Този потенциал за достигане до всеки обаче не е напълно използван в Косовската медийна среда. **Гражданската журналистика, както и възможността на всеки да създава новина, както и да обогатява съдържанието на вече създадени и публкувани такива, почти не е позната за косовските онлайн издания на традиционните медии.** Въпреки че някои от тях са предвидили възможността за коментари от страна на читателите, тази опция почти не се използва. С други думи казано, в една модерна среда, с много възможности, каквато е интернет, **медиите в Косово имат сравнително остарял вид и концепция.**

Важно е също така да се отбележи, че, въпреки че официалните езици на Косово са албански и сръбски и албански, почти всички медии, с изключение на регионалните за Митровица радио и телевизия, са на

албански език. Това ограничава сръбското население от достъпа до информацията, публикувана в тези източници на информация, дотолкова доколкото сръбското население не ползва свободно албански.

3. Медии, разпространявани само онлайн

Според **ABYZ Web Links Inc.**, медиите, които се разпространяват само онлайн, без да имат традиционен еквивалент, са около 17 за Косово. Почти всички от тях имат по-скоро характер на някакъв хибрид между новинарски сайт и лайфстайл медия. Въпреки че нито един от сайтовете не се е дистанцирал от новинарството и всеки един от тях има рубрика „новини“, в тези медии много по-голямо място, в сравнение с предходно разгледаните, е отредено на лайфстайл новините, спорт, хороскоп, забавление, технологии, шоубизнес, общество, криминални хроники и др.

Интересно тук е присъствието на ЮНМИК сайт, функциониращ като онлайн медия. Чисто институционален, сайтът би могъл да се възприеме като възможно най-независимият, представящ гледна точка, неповлияна от влиянието на „силните на деня“ в Косово. Разбира се, това би било възможно, ако ООН разполагаше със собствен журналистически екип, който да събира, обработва и, след журналистическа редакция, публикува новините в своето издание. Такъв екип обаче не е назначен, а сайтът препечатва новините от различни местни издания – RTK, Eroka, Kosovapress, Kpha, Vota Sot и др.

Това би могло да има двустранен ефект – както от една страна се информира международната общност в Косово – участници в мисията на ООН, ОССЕ, ЕС, различни лица и организации извън територията на страната, непознаващи местния език и др., така и публикуваните новини се „официализират“ от друга. Публикуването на новина, независимо от нейния характер, в сайт на международна организация като ООН ѝ придава официалност и достоверност. Това води до допълнителната отговорност за

внимателно подбиране на съдържанието и вида на препубликуваните новини.

4. Сайтове на информационни агенции

Според проучване, направено по Студентска програма за законодателни проучвания в Народното събрание: „В законодателството на Европейския съюз липсва нормативна уредба, определяща статута и функциите на информационните агенции. Основният принцип, ръководещ дейността на медиите, е заложен в Хартата за правата на човека и дефинира свободата на словото:

„Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата на всеки да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от държавните граници. Този член не забранява на държавите да подлагат на разрешителен режим радио компаниите, телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция. Упражняването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност и на териториалната цялост, за предотвратяването на безредици и престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията и правата на другите, за предотвратяване разкриването на информация, получено доверително, или за гарантиране авторитета и безпристрастността на правосъдието.“ (Хартата за правата на човека)

Подобна е ситуацията с информационните агенции и в Косово. Никъде законодателно не е предвидена правна дефиниция на понятието, съответно и регулация, определяща статута и функциите на информационните агенции.

Въпреки това, **ABYZ Web Links Inc.** посочва като информационни три агенции – Kosova Press, Infosot, Kosova Live 360.

Kosova Press

Агенция *Kosova Press* е създадена на 4 януари 1999 г., като по време на въоръжения конфликт публикува информация на четири езика – албански, английски, немски и френски и определя себе си като „независим и свободен източник в Косово“. Към момента новините, които публикува, са на два езика – албански и английски. **Този факт означава, че новините на тази агенция не са предвидени да достигат до всички потребители в Косово, дотолкова доколкото липсата на публикуване на сръбски език, който е вторият официален език за страната, изключва като аудитория сръбското население.**

Агенцията е член на South East Europe Media Organisation SEEMO и един от учредителите на Асоциацията на частните информационни агенции (APNA), има изградено сътрудничество с новинарски агенции от региона, както и широка мрежа от кореспонденти.

Сайтът на агенцията дава възможност за информиране в общо 5 (пет) категории – новини, спорт, икономика, здраве и видео, като предоставя възможност за достъп до най-новите новини чрез връзка Latest News. Статиите включват последните новини от Косово, водещи теми относно събитията в и за Косово, интервюта, новини от сферата на културата, различни дипломатически дейности в и около Косово. Всъщност информационната агенция се старее да обхване всяка история, която е значима за Косово, региона, Европа и света като цяло.

Освен достъп до новини, информационната агенция предоставя и достъп до т. нар. Photo Service – фотогалерия с голям набор от снимков материал от ежедневието и по-значими събития в страната, региона и света.

Интересното е, че информационна агенция *Kosova Press* е единствената платена информационна платформа в Косово. Условието за ползването ѝ се уточняват в договор, който финализира оферта, съобразена с интереса и

предпочитанията на потребителя, а публикуваните материали са обект на авторско право.

Другите две информационни агенции предоставят напълно свободен достъп до своите новини, като някои от тях са доста подробни по своето съдържание. Новините се представят в хронологичен ред, като основно място на страниците им заема една основна, счестена като водеща новина. Новините са разпределени по категории.

5. Сайтове на регионални медии

Регионалните медии всъщност на Косово са от петте области на страната – Прищина, Митровица, Джилан (Гниляне), Призрен и Джакова. В тях основно се застъпват новините от съответния регион, но биват публикувани и новини от страната и региона, също разделени в различни категории. Информацията се публикува в хронологичен ред, като се обновява сравнително често и може да се каже, че новините са навременни.

Това което прави впечатление е, че медиите от регионите, населени с албанско население, публикуват своите статии само на албански език, а тези от регион Митровица, който е населен основно със сръбско население – само на сръбски език. Този факт идва да ни покаже, че в Косово все още е налично силно разделение между двете основни групи население – сръбското и албанското. Трудно би могло да повярва, че медия, която е индиферентна към „другите“, „не нашите“, може да бъде независима и безпристрастна. Точно обратното! Използването само на единия от двата официални езика говори, че медиите са подвластни и отразяват силното разделение на групи, таргетирани са само към една определена аудитория и представят новините си така, че те да бъдат достъпни и разбираеми само и единствено за нея. **Това поставя медиите в ролята по-скоро на „разделител“, отколкото на „обединител“ на нацията. Всъщност това е един доста ефективен метод за фрагментиране на населението не по интереси, а по произход, т.е. медиите в Косово, по един почти**

незабележим начин, подпомагат нестихващите противоборства между сърби и албанци.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

ДЕРМЕНДЖИЕВА, Грета (2012). *Онлайн журналистика. Медиите в дигиталния свят*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Dermendzhieva, Greta (2012). *Online zhurnalistikata. Mediite v digitalniya svhat.*]

ПОПОВА, Жана (2014). Журналистиката умря! Да живеят медиите! (Или как интернет не уби медиите). *Годишник на Софийския университет "Св. Кл. Охридски", ФЖМК*, том 20. София: УИ "Св. Кл. Охридски", с. 55-70. [Popova, Zhana (2014). *Zhurnalistikata umrya! Da zhiveyat mediate! (Ili kak Internet ne ubi mediate). Godishnik na SU, FJMC*]

ПОПОВА, Снежана (1999). Печат и ефир – две послания? Медията и войната. Наблюдение, осъществено от Центъра за независима журналистика, обхваща периода от 25 март до 4 април. *Култура*, бр. 19 от 14 май 1999 г. http://www.kultura.bg/media/my_html/2079/b_cij.htm [Popova, Snezhana (1999). *Pечат i efir – dve poslaniya? Mediyata i voynata... Kultura, br. 19*]

ТАБАКОВА, Весела (1999). Чии са дефицитите? Медията и войната - Наблюдение, осъществено от Центъра за независима журналистика. *Култура*, бр. 19 от 14 май 1999 г. http://www.kultura.bg/media/my_html/2079/b_cij.htm [Tabakova, Vesela (1999). *Chii sa definitsiite? Mediyata i voynata... Kultura, br. 19*]

ХАМПЕЛ, Райнер (2004). *Исторически причини и перспективи за конфликта в Косово*, Comcult network, supported by the Socrates - Comenius 3 Programme of the European Union, Преведено от немски от Мариела Кацарова [Hampel, Reiner (2004). *Istoricheski prichini i perspektivi za konflikta v Kosovo*]

АБАЗИ, Jeta - University of Pristina *Media Freedom in Kosovo*, BalkanMedia, <http://www.kas.de/wf/en/71.13602/> и <http://www.kas.de/wf/en/71.13601/>, и <http://www.kas.de/wf/en/71.13605/>

ELSIE, Robert (2002). *Gathering Clouds. The roots of ethnic cleansing in Kosovo. Early twentieth-century documents*. Dukagjini Printing House

НУРЧИК, Dennis (2002). *The Balkans. From Constantinople to Communism*, Palgrave Macmillan US.

QAVDARBASHA, Shkamb (2013). *The State of Media in Kosovo, 2012. Analysis*, IN-DEP Institute for Development Policy.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ABYZ News Links (2017). *Kosovo Newspapers and News Media Guide*. <http://www.abyznewslinks.com/kosov.htm>

Freedom House (2010) *Freedom in the World. Country report for Kosovo* <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/kosovo>

Freedom House (2013). *Freedom in the World. Country report for Kosovo* – <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/kosovo>

Freedom House (2015). *Freedom in the World. Country report for Kosovo* <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/kosovo>

Freedom House (2016). *Freedom in the World. Country report for Kosovo* <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/kosovo>

Government of Kosovo. Ministry of Economic Development (2013). Electronic communication sector policy – digital agenda for Kosova 2013-2020, Republic of Kosovo .

European Stability Initiative (2004). The Lausanne Principle. Multiethnicity, Territory and the Future of Kosovo’s Serbs.

Human Rights Watch (2016), *Western Balkans: Unchecked Attacks on Media. Investigate Crimes against Journalists, Protect Independent Press*, 30.11.2016 г. <https://www.hrw.org/news/2016/11/30/western-balkans-unchecked-attacks-media>

IREX (2001). Media sustainability index-Kosovo report.

IREX (2016). Europe & Eurasia media sustainability index 2016 report for Kosovo.

MAHER, John-Peter (2012). The name Kosovo. Northeastern Illinois University <http://opinionleaders.htmlplanet.com/koskosova.html>

NGO-Active (2015). *Mitrovica social club: Serbian media in Kosovo - freedom, threats and survival*. <http://www.ngoaktiv.org/news/mitrovica-social-club-serbian-media-in-kosovo-freedom-threats-and-survival>

Socialbakers (2017). *Facebook stats in Kosovo - Online Media* <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/kosovo/media/online-media/>

Socialbakers (2017). *Facebook stats in Bulgaria - Online Media* <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/bulgaria/media/online-media/>

SouthEastEuropean Mediaobservatory (2015). *Transparency of online media in Kosovo*.

<http://mediaobservatory.net/news-and-events/transparency-online-media-kosovo>